

# PRAKTIJKGERICHT ACTIEPLAN NATUUR & GEZONDHEID



## Samenvatting

Bert De Somviele (BOS+)

December 2019



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur

## Voorgeschiedenis: waarom dit plan?

In 2015 werd het Bosforum ([www.bosforum.be](http://www.bosforum.be)) opgericht. Dit samenwerkingsverband van organisaties en academici uit de bos- en houtsector ontstond omdat de initiatiefnemers meer aandacht wilden vragen voor een proactief en constructief Vlaams bosbeleid. Bijna 100 organisaties van binnen maar ook buiten de bos- en natuursector onderschreven het Bosactieplan van het Bosforum, dat de focus legde op de cruciale rol van het bos voor biodiversiteit, als een wapen in onze strijd tegen de klimaatverandering, als oases van rust en bron van gezondheid in onze overstresste maatschappij, en als producent van hout, een essentiële hernieuwbare grondstof voor de circulaire bio-economie,

Om deze bondige visietekst te vertalen naar concrete beleidsaanbevelingen ontwikkelde het Bosforum met de steun van het Agentschap voor Natuur en Bos de Toekomstvisie Bos en Samenleving. Dit document, gepubliceerd in 2017, was het resultaat van een intensief proces van dialoog en visievorming gevoerd rond een 'nieuwe visie op bos in Vlaanderen'. Hierbij werden opnieuw vele actoren met uiteenlopende achtergrond betrokken, uit de bossector zelf, maar ook uit diverse administraties, de jeugdbeweging, de landbouw, de industrie, de bouwsector, de natuurbeweging, de gezondheidssector en de academische wereld.

Met al die stakeholders kon het Bosforum eind 2017 de Toekomstvisie Bos en Samenleving boven de doopvont houden, een rapport waarin 11 werven voor het Vlaamse bos werden benoemd, met als baseline "een rijker bos ten dienste van een rijkere samenleving". De werven bespreken een zeer uiteenlopend gamma aan thema's: 1. Het herstel van het ecologisch evenwicht; 2. Het bos in het landschap; 3. Klimaat en globalisering; 4. Lokaal hout; 5. Bos en gezondheid; 6. Toegankelijkheid van het bos; 7. Het bos en zijn burens; 8. Groen in de stad; 9. Ontsnippering; 10. Draagvlak voor duurzaam hout; en ten slotte 11. Bosuitbreiding.

De publicatie van deze Toekomstvisie was geen eindpunt maar net een nieuwe start: sindsdien zet het Bosforum in op de realisatie en uitvoering van elk van deze werven. Ook hiervoor kon gerekend worden op de verdere steun van het Agentschap voor Natuur en Bos van de Vlaamse overheid, en in gezamenlijk overleg werd besloten dat de eerste werf waarop zou gewerkt worden die rond bos en gezondheid zou zijn.

Beleidswerf 5 van de Toekomstvisie Bos en Samenleving luidt: *"Voer een actief beleid dat de bijdrage van bos, bomen en groen aan zowel de preventieve als de curatieve gezondheidszorg integreert. Bouw bruggen tussen het bos- en natuurbeleid en het gezondheidsbeleid. Zet in samenwerking met de gezondheidssector gezamenlijke projecten op als aanzet tot geïntegreerd beleid. Betrek daar de gezondheidszorg mee in. Ga na welke positieve impact het inzetten op bos en groen kan hebben op de kosten binnen de gezondheidszorg."*



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur

## Uitgangspunten van deze studie en beleidskader

Om deze ambities concreter te maken werd dus besloten tot deze studie, waarbij werd uitgegaan van volgende uitgangspunten:

- Het moest gaan om een **kortlopend project** dat op relatief korte termijn één of meerdere **(beleids)relevante deliverables** genereerde.
- De studie moest **praktijkgericht** zijn: aan de hand van bestaande voorbeelden en projecten uit binnen- en buitenland uit het werkveld ‘bos’ analyseerden we **succesfactoren, obstakels, opportuniteiten, bedreigingen en mogelijkheden tot opschaling**.
- De studie moest het thema **multidisciplinair** benaderen. Dit impliceerde niet alleen een nauwe samenwerking tussen de natuursector enerzijds en de gezondheidssector anderzijds, maar hiermee bedoelden we ook dat er aandacht moet zijn voor de zeer diverse gezondheidsaspecten die groenvoorzieningen kunnen genereren (stimulans tot bewegen, bevordering van mentale gezondheid, relevantie voor zowel preventieve als curatieve effecten, enz...) en de zeer uiteenlopende doelgroepen die daar voordeel van genieten (verschillende generaties; kansengroepen; verschillen in gezondheidsbeeld)
- Het project moest maximale aandacht hebben voor **evidence-based** kennis.

De meerwaarde van voldoende nabije natuur voor onze gezondheid kwam de laatste jaren al steeds meer voor het voetlicht, en wordt bovendien onderbouwd door een gestaag groeiend volume aan interessante wetenschappelijke studies. De hieruit resulterende toenemende beleidsaandacht werd recent nog sterk in de verf gezet, toen het nieuwe Vlaamse Regeerakkoord 2019-24 heel expliciet de kaart trok van natuur in het kader van gezondheidsbevordering:

*“Vanuit het gezondheids- en welzijnsbeleid wordt in het kader van preventie meer aandacht gegeven aan een groene, gezonde leefomgeving. We voorzien zoveel mogelijk zorginstellingen en scholen van substantiële groenfaciliteiten in het kader van de positieve relatie ‘gezondheid–natuurbeleving’.*

*We versterken de samenwerking tussen relevante sectoren om de aangetoonde heilzame werking van groen op de gezondheid beter te benutten en verder wetenschappelijk te onderbouwen. Dit doen we door het opzetten van concrete realisaties en pilootprojecten, gekoppeld aan onderzoek. We tasten de mogelijkheden af om innovatieve financieringsmethoden in te zetten, zoals de sociale-impactobligaties (‘social impact bonds’).*

*In overleg met jeugdorganisaties, beheerders, sport- en toerisme-organisaties, zetten we verder in op nabije en toegankelijke natuur, binnen de draagkracht van de gebieden.”*

Dit zal ongetwijfeld een reële stimulans betekenen voor het verderzetten, intensiveren en beleidsmatig ondersteunen van de reeds bestaande werkingen, en de opstart van nieuwe initiatieven hierrond. De resultaten en conclusies van deze studie kunnen daar hopelijk een reële bijdrage toe leveren.



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur

## Praktijkgerichte aanpak

Om snel tot relevante resultaten te komen werd een methodiek ontwikkeld die zich baseerde op het bevragen van praktijkvoorbeelden en -projecten, en van terreinbeheerders: op die manier konden we op korte termijn inzicht krijgen in de praktijk voor Vlaanderen, lessen trekken uit bestaande werkingen in binnen- en buitenland, en vervolgens deze lessen ook gebruiken om inspiratie te bieden aan geïnteresseerde actoren.

We bevroegen 24 projecten, en ook een selectie van groen-, bos- en natuurbeheerders (privaat en publiek). Van elk geselecteerd project werd een gedetailleerde verkenning gemaakt met sterktes en zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen voor de implementatie van gezondheidsvoordelen van groen, bos en natuur in het natuurbeheer en in de gezondspraxis. Vanuit de gedetecteerde *good practices* werden uitdagingen, opportuniteiten en werkpunten beschreven die tot nuttige aanbevelingen leidden voor zowel bevoegde beleidsmakers- en uitvoerders, als voor vertegenwoordigers van de resp. sectoren.

### Fase 1. Verkenning, detectie en selectie van projecten in binnen- en buitenland.

Bij de selectie van de projecten kwam de randvoorwaarde van “multidisciplinariteit” volop aan bod: we benaderden onze topic zowel vanuit de gezondheids- als de natuursector, waarbij we een breed spectrum aan actoren/doelgroepen probeerden te vatten. Daarbij was er in de eerste plaats een generationele opdeling, maar binnen elke generatiegroep was ook telkens aandacht voor typering zoals de vorm van natuurcontact, ev. kansengroepen en verschillende gezondheidsbeelden. Op deze manier konden we een heterogene groep van projecten selecteren. Enkele voorbeelden:

- Kinderen en tieners (“*nature deficit*”);
- Werkende mensen (stress);
- Personen met een fysieke beperking (integrale toegankelijkheid van natuurgebieden);
- Senioren (integrale toegankelijkheid);
- Personen die aan het revalideren zijn of aan het genezen van een ziekte (“*healing environments*”);
- Personen met een mentale aandoening (begeleiding op maat);
- Specifieke doelgroepen zoals migranten, gedetineerden, ... (“*nature deficit*”);
- ...

Aan de zijde van de terreinbeheerders maakten we een onderscheid tussen publieke en private groen-, bos- en natuureigenaars en -beheerders.

### Fase 2. Analyse d.m.v. bevraging van praktijkexperts

Elk geselecteerd project werd grondig bevragd en geanalyseerd. D.m.v. persoonlijke één-op-één gesprekken peilden we bij initiatiefnemers, uitvoerders en terreinbeheerders naar succesfactoren, obstakels, opportuniteiten, bedreigingen en mogelijkheden tot opschaling van hun projecten. Deze methodiek maakte het mogelijk om daarbij uit te wijden rond bepaalde thema’s, naargelang de aandachtspunten en expertises van onze gesprekspartners.



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur

### Fase 3. Resultaten van de bevraging, formulering aanbevelingen en ontwerp van praktijkgericht actieplan

De bevraging leidde tot een pak inzichten waarmee we aan de slag gingen om een ontwerp van actieplan uit te werken, met concrete aanbevelingen om nieuwe projecten op te starten of lopende projecten te optimaliseren, op te schalen en/of ze in te passen in het ruimer traject dat wordt opgezet rond het thema 'natuur en gezondheid' door actoren zoals het Agentschap voor Natuur en Bos en andere.

De kwaliteit van natuurcontacten wordt bepaald door 3 factoren, zijnde de omgevingskwaliteit van de plek waar de beleving plaatsvindt, de kwaliteit van de facilitator (bij begeleide activiteiten), en de kwaliteit van de activiteit zelf.

Bij onze evaluaties hebben we steeds gezocht naar die factoren die ervoor zorgen dat een activiteit 'werkt' of, omgekeerd, elementen die net beletten dat een activiteit succesvol kan zijn. We gingen daarbij uit van het potentieel voor optimalisering en opschaalbaarheid. Daaruit is dan een ruime lijst aan aanbevelingen voortgevloeid, voor gezondheidswerkers, groen- en natuurbeheerders, (potentiële) gebruikers, beleidsmakers en –uitvoerders:

- **Aanbevelingen en aandachtspunten voor kwaliteitsverbetering van de activiteiten:**
  - o Succesvolle activiteiten zijn vaak (en bij voorkeur) kleinschalig en vergen een flexibele, inclusieve aanpak die zich aanpast aan de doelgroep.
  - o Er is vaak weinig (tijd voor) degelijke monitoring & evaluatie van bestaande activiteiten, waardoor het moeilijk is om lessen te trekken uit (eigen) werking en bij te sturen. Hierrond kan dus nog zeer veel vooruitgang geboekt worden.
  - o De private sector kan veel meer dan vandaag het geval is, betrokken en gestimuleerd worden om een prominentere actor te worden rond dit thema. Daarbij is echter ook sensibilisering noodzakelijk, bv. over de ecologische draagkracht van de natuur waar de activiteiten plaatsvinden, en over kwaliteitsvolle, *evidence-based* benaderingen van het gezondheidswerk.
  - o De nood bij (jonge) kinderen om meer in contact te komen met natuur is zéér groot. Voldoende natuurcontact op jonge leeftijd is niet alleen goed voor de gezondheid van de kinderen, maar is ook een basisvoorwaarde om levenslange connecties met natuur te maken.



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur

- **Aanbevelingen voor kwaliteitszorg bij organisatoren en begeleiders:**
  - o Een multidisciplinair platform/kenniscentrum/*centre of excellence* voor natuur en gezondheid dat actief kennis bundelt en verspreidt zou een reële stimulans betekenen voor dit thema. Daarbij kunnen bv. professionele trainingen en vormingen o.b.v. degelijke wetenschappelijke inzichten georganiseerd worden. Er bestaan al diverse aanzetten tot een dergelijke kenniscentrum, maar dit kan in de toekomst nog verder uitgebouwd en bestendig worden.
  - o De vraag stelt zich ook of het nuttig kan zijn om een federatie voor organisatoren/begeleiders van activiteiten op te richten, die een zekere kwaliteitsbewaking bij haar leden kan invoeren.
  - o Vandaag hebben initiatiefnemers en uitvoerders van gezondheidswerk in de natuur veelal een bijzonder profiel (multidisciplinaire expertise, grote bevoegenheid, *not in it for the money*, vaak ook gedreven vanuit eigen ervaring, ...). Dit maakt deze initiatieven echter ook kwetsbaar omdat ze sterk afhankelijk zijn van deze 'witte raven'. Er is een hoge nood aan degelijke, meer structurele omkadering en ondersteuning van de initiatiefnemers en uitvoerders.
  - o Zoek naar business modellen waardoor de (per definitie) kleinschalige en flexibele initiatieven toch op een rendabele manier kunnen georganiseerd worden (via steun aan organisatoren of klanten of groenbeheerders).
  - o Sensibiliseer gezondheidswerkers en klanten over de *do's & don'ts* in bos en natuur.
- **Aanbevelingen voor de vereisten van en aan de natuurlijke omgeving:**
  - o Uiteraard is er een bijzonder grote nood aan meer nabij en toegankelijk groen.
  - o Daarbij moet ook aandacht gaan naar de planning en inrichting van 'gespecialiseerde', deskundig ingerichte gezondheids-groenzones op maat van specifieke doelgroepen (bv. integraal toegankelijke gebieden). Wegens de vaak hoge kostprijs en beheervereisten van dergelijke inrichtingen is het best om deze vraaggestuurd in te plannen en in te richten, maar daarbij ook aandacht te geven aan een goede geografische spreiding.
  - o Uit de studie blijkt ook dat er een hoge nood bestaat aan echte stiltegebieden. Dit is uiteraard een vraag die de controle van lokale terreinbeheerders vaak overstijgt, maar in grotere gebieden en/of in samenspraak met bevoegde overheden kan ook hierrond vooruitgang geboekt worden. Zo kan visuele buffering van geluidsbronnen al leiden tot afname van het gevoel van geluidsoverlast, kunnen natuurgebieden autoluw(er) gemaakt worden door bv. een uitgekiend parkeerbeleid, en moet er blijvende aandacht zijn om de schaarse bestaande stilte- en rustgebieden te vrijwaren van toenemende geluidsoverlast.
  - o Actieve ondersteuning van de private bos- en natuureigenaars kan zeker ook een bijdrage leveren opdat meer gebieden opengesteld worden voor activiteiten gericht op gezondheidswerk.



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur

- **Aanbevelingen voor een betere match tussen vraag en aanbod:**

- Dit thema zou heel sterk kunnen gestimuleerd worden door een Vlaamse “matchmaker natuur en gezondheid”, een persoon of een team dat gezondheidswerkers die op zoek zijn naar een geschikt groengebied voor hun activiteiten bijstaat en matcht met eigenaars/beheerders van groengebieden. Nieuwe technologieën en media en uitgekende communicatie kunnen een faciliterende rol spelen bij deze matchmaking, maar vaak vergt dit toch meer dan een simpele contactname, en behelst het maken van een goede match ook een actieve ondersteuning en sensibilisering van de gematchte actoren. Hier structureel op inzetten zou – mits een relatief beperkte investering in mankracht – tot significante opschaling en vermeerdering van de initiatieven kunnen leiden.
- Om tot echt duurzame samenwerkingen te komen, is wederzijdse sensibilisering van groenbeheerders en gezondheidswerkers over elkaars noden en wensen essentieel. Waar wederzijdse win-wins kunnen gerealiseerd worden, kan dit zeer sterk bijdragen tot langdurige en succesvolle samenwerkingen; dit kan ev. door betaling, maar evengoed kan dit gerealiseerd doordat de deelnemers van het gezondheidsproject ingeschakeld worden in de activiteiten van het natuurbeheer. Ook hiervoor zou de matchmaker natuur en gezondheid deze rol kunnen opnemen.
- Van risico-analyse naar risk-benefit analyse: vandaag gaat men bij het overwegen van openstelling van gebieden en/of het organiseren van activiteiten vaak nogal eenzijdig uit van een benadering gericht op risico-minimalisering. In plaats daarvan zou een benadering gericht op zowel de analyse van mogelijk risico maar ook de mogelijke voordelen, kunnen leiden tot een andere, evenwichtiger visie, meer openstellingen en de organisatie van meer activiteiten.
- Ook hier valt het aan te bevelen om (meer) in te zetten op goede monitoring en evaluatie, zodat bijsturing en optimalisering mogelijk is.
- Toegankelijkheid begint niet aan de “poort” tot het groen-, bos- of natuurgebied. Zowel binnen maar zeker ook buiten de gebieden waar de activiteit zal doorgaan, is het belangrijke om fysieke, mentale en legale barrières weg te nemen die de bereikbaarheid en/of toegankelijkheid van het gebied bemoeilijken of verhinderen, zonder daarbij de ecologische draagkracht uit het oog te verliezen.



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur

- **Aanbevelingen om *good practices* op te schalen:**

- Er worden vandaag al heel wat mooie initiatieven genomen in kader van eerder curatieve gezondheidszorg, maar aan de zijde van de preventieve gezondheidszorg kan natuurbeleving nog veel intensiever aan bod gebracht worden. Zeker gezien de trend van groeiende vervreemding van de natuur (*nature deficit disorder*) verdient het aanbeveling om verder in te zetten op campagnes en inrichtingen die bewegen in het groen (met het oog op gezondheidsbevordering) stimuleren (30.30; kleine wildernissen en wonderwoudjes, buitenspeeldagen; natuuroases; wachtkamers in de natuur, ...).
- Specifieke aandacht voor moeilijk te activeren doelgroepen is meer dan nodig.
- Er is zeker nog verdere toenadering nodig tussen de gezondheids- en natuursector. Vanuit een gevoel van “*we’re in this together!*” kan er actief naar nieuwe samenwerkingsverbanden gezocht worden. Platforms zoals het Netwerk Natuur en Gezondheid kunnen daar zeer instrumenteel in zijn.
- Andere sectoren/beleidsdomeinen kunnen bijdragen tot deze doelstellingen, en het verdient dus aanbeveling om hen ook actief aan te spreken op hun rol in dit verhaal: landbouw, ruimtelijke ordening, toerisme, klimaatbeleid, mobiliteit, ...

#### Fase 4. Volgende stappen

Op de studiedag op 12 december in Zoersel worden de resultaten en aanbevelingen van de studie voorgelegd aan de deelnemers. Het betreft echter een interactief evenement waarbij we niet alleen de studie voorstellen en de *healing environment* van gastheer PC Bethaniën kunnen bezoeken, maar er wordt ook verder doorgeboord over hoe we rond een aantal uitdagingen tot nog betere aanbevelingen kunnen komen:

- Welke business modellen kunnen ontwikkeld worden in kader van natuurbeleving ter bevordering van de gezondheid?
- Hoe ondersteunen we de ‘witte raven’, initiatiefnemers/begeleiders van dit soort activiteiten?
- Hoe matchen we vraag en aanbod beter met elkaar?
- Hoe kunnen we natuurbeleving en –nabijheid ook (meer) inzetten voor preventieve gezondheidspromotie?

De input van de studiedag wordt geïntegreerd in de definitieve versie van de studie, waarvan publicatie (in Engels en Nederlands) voorzien is voor voorjaar 2020.

En net zoals bij de publicatie van de Toekomstvisie Bos en Samenleving geldt dat ook deze studie geen eindpunt is, maar net een verdere stap in een traject richting meer natuurbeleving in kader van onze gezondheidszorg. Bedoeling is uiteraard dat de aanbevelingen worden meegenomen in de praktijk van groen-, bos- en natuurbeheerders, gezondheidswerkers, beleidsmakers en -uitvoerders.



AGENTSCHAP  
NATUUR & BOS



Vlaanderen  
is natuur